

Erik Fridell f.d. Berga berättar berättar för Sture Hjalmarsson 1984-08-29

Jag är född den 5 aug. 1913 i Ulricehamn och mina föräldrar var Karl Fridell, född 1879 i Torsås, Kronobergs län och Elin Fridell, född Hansson, 1880 i Falköping.

Som 12-åring kom jag 1925 till Gällstad då min far inköpte Berga gård. Jag gick i skola i Ulricehamn i ytterligare 4 år och tog realen där 1929. De två första åren vi bodde i Gällstad fanns det ingen reguljär förbindelse mellan Gällstad och Ulricehamn, så då bodde min yngsta syster och jag inackorderade i stan och när vi skulle hem över lördag och söndag, fick dom antingen hämta oss i Ulricehamn eller också i Vegby, dit vi då kunde åka tåg. Sedan började Björklund i Ljungsarp att köra med en täckt lastbil till stan på lördagar och då kunde vi få åka hem med den.

Sedan var det en privat bussägare som hette Vall som övertog linjen och då kunde vi både åka hem med buss på lördagar och åter på söndagskvällen till stan. Det gick då en ”biobuss” som det passade att åka med.

När jag sedan slutat skolan och bodde i Gällstad hände det ibland att jag åkte in för att se på bio.

Före oss hade det bott två generationer Rundqvist på Berga fram till 1923. Sedan ägdes Berga av två bröder, Arvid och Gustav Pettersson och Arvids svåger Gustav Adolf Kjellerstedt. De kom alla från N. Unnaryd i Jönköpings län. De brukade Berga i två år och sedan gick Berga i ett par köp, dock var det ingen av ägarna som bodde där, och det skedde under bara några veckor. Min far, som då hade en fastighet vid torget i Ulricehamn, bytte till sig Berga med herrarna Friberg, Erik Josefsson och Fagrell, som då ägde Berga.

Tidigt på våren hade det varit lösöreauktion på Berga och nu stod vårbruket för dörren. Min far hade tidigare ägt några mindre jordbruksfastigheter i närheten av staden, bl.a. Ryttershov och han var ju inte främmande för jordbruksskötsel. Men nu gällde det att i en hast skaffa uppsättning av redskap oh djur. Det skedde också och han träffade uppgörelse med en av de förra ägarna, Gustav Petersson, att han skulle stanna över våren och leda arbetet där.

Det var mycket som var eftersatt på Berga vid den tiden och bl.a. så var de flesta

gärdesgårdarna mot våra grannfastigheter nedruttna, så det blev ett omfattande arbete med stängsel innan vi kunde släppa ut våra djur, som på den tiden betade även ute i skogarna.

Vi satte ju upp med hästar på Berga, men det var inte så länge sedan oxarna försvann som dragare i jordbruket och många av de äldre arbetarna hade kört mycket oxar i sina dar. På en del enstaka mindre ställen körde man fortfarande med oxar och någon gång med en oxe och en ko.

Vid den tiden vi kom till Berga var det böndernas skyldighet att svara för underhållet av även de allmänna vägarna. Vi hade en sträcka på nära 1500 m. av landsvägen hitom Torsbo, som vi skulle svara för och där var flera backar som blev illa åtgångna när det hade regnat kraftigt. Jag minns att jag som pojke var med och krattade igen spåren i den backen i närheten av där gamle Bystadssmen hade byggt sin stuga.

Men väghållningsskyldigheten upphörde dessbättre rätt snart, jag tror det var 1927 som vägförvaltningen övertog underhållet.

När det gäller jordbruket så är det nog svårt för nutidens folk att förstå hur annorlunda arbetet var innan traktorn kom. Då fick man t.ex. gå över åkrarna fyra gånger under vårbruket. Man harvade två gånger, sådde en gång och vältade en gång och alltid fick man gå efter redskapen.

Fast då hade man förstås en närmare kontakt med jorden och kände väl när den lämpade sig för sådd. Blev det regn i vårbruket kunde man få harva ytterligare en gång och det tog sin tid. Nu är det ju en bagatell att med traktor och harv köra över ett fält, men så var det inte då, det tog lång tid och hästarna måste ju vila ibland.

Vi hade i regel tre par hästar, men ofta var det någon unghäst som kördes in eller också var det ett fölsto som inte kunde köras riktigt för fullt. Men skulle man köra med tre par hästar, så måste man ju ha tillgång till tre körkarlar också.

1928 köptes en självbindare och det var en stor händelse på den tiden. Förut hade det gått åt åtta man att binda efter en maskin och nu gjorde maskinen detta arbete, en verkligt bra rationalisering.

På Berga fanns vid den tiden en f.d. rättare som hette Hansson och han arbetade nu som dagsverkare. Han hade varit på Berga i 50 år och det var en mycket duktig karl. Han ansågs vara en av de förnämsta i bygden att slå med lie, han kunde hålla sin lie vass och det fanns inga yngre som kunde följa honom. Han hade dessutom varit en mycket skicklig oxkörare och han accepterade aldrig

hästen riktigt.

Jag minns någon gång jag hörde honom köra häst och då han ropade ”Ptroo”. ”Nu stannade den f-n”, sa Hansson. Oxen skulle ju gå åt höger vid detta rop, men för hästen betydde det att han skulle stanna...

Det gick aldrig ur Hansson att han hade varit rättare och han ville väl ha lite respekt med sig, fast han då inte hade något befäl. De gamla torparna frågade alltid Hansson till råds och det var inte lätt att komma med några förändringar. Han var inte på något sätt vrång, utan rättade sig efter vad som var tillsagt, men hade ingenting sagts så gick det efter de gamla rutinerna.

På Vakås hade det vid sekelskiftet funnits en torpare som hette Oskar Johansson. Han och Hansson hade ju varit arbetskamrater och goda vänner, Oskar hade senare flyttat till torpet Näset under Toarp i S. Säm och han var sedan flera år sjuk och sängliggande.

En måndag i augusti 1929 hördes kyrkklockorna ringa kl. 11 på förmiddagen och arbetarna undrade sinsemellan vem det kunde vara som var död. ”Ja hoppas att det är Oskar på Näset” sa Hansson, ”ja va och hälsa på honom igår och han var mycket sjuk och hade det svårt”. Samma dag vid middagstiden stupade Hansson på vägen mellan sin bostad och sin arbetsplats. Det var en hjärtattack som ändade hans liv. Han hade haft rätt beträffande Oskar och nu fick de båda gamla arbetskamraterna så gott som följas åt till graven. Ett rätt underligt förhållande.

På 1920-talet bedrevs jordbruket ännu efter den gamla självhushållasprincipen. Även de mindre gårdarna hade alla sorter av husdjur och odlade alla grödor och man tillämpade ett strikt växelbruk. Man t.o.m. satte av en liten bit gräs på vallen till frö- Efter tröskningen av detta fick man resa till kvarnen i Vegby eller Möllebo och få det ”nötat”. Man hade fraktat dit stora lätta påsar och fick tillbaka en liten slatt rent gräsfrö.

Detta kunde ju inte vara så rationellt, men så hade man gjort i alla tider. Av betydelse för växelbruket var också att man då hade ett helt skifte med rotfrukter och potatis. Alla lite äldre människor har nog varit med och krupit i rovland och gallrat rovor och det var ju en manuell behandling i högsta grad. Nu finns det ingen som odlar rovor och potatis odlar man knappast till husbehov.

Så var det då i hela samhället, ett system som man växer upp med, vilka man hålla på med och det är först när man kommer ut och ser hur andra gör, som man

börjar fundera på vilket som är det rätta.

Jag började lära mej teoretiskt om jordbruk när jag 1932-33 gick på en lantmannaskola i Skåne och det var då som traktoriseringen började därnere. Dåtidens lantbruksekonomer sade då, att det var ekonomiskt att sätta in en traktor om man kunde slå ut tre par hästar.

Då var ju inte arbetskostnaden stor utan det var inköpet av traktor och redskap som skulle ersättas av något annat. Nu har det ju kommit traktor där man inte har underlag för en häst, men det är ju helt andra tider nu.

I början på 1930-talet, när den ekonomiska föreningsrörelsen började, räknade man med att den jordbrukande befolkningen var en tredjedel av det svenska folket, idag räknar man med 4-5 %.

Ser vi oss omkring i gällstadsbygden så var det förutom Berga med torpen Vakås, Berga kvarn och Skogen, även tidigare Karlslund, Stora och Lilla Frörtorget som var självständiga brukningsenheter. I Frölunda by hade vi fyra relativt rejäla bondgårdar, efter den tidens mått. Det var Benggården, Kronogården, Gunnar Larssons i Tolsgården och Reinhold Svenssos, Likaledes Tolsgården och dessutom tre brukningsenheter i Tingsslätterna.

Berga var en av de större gårdarna på den tiden som levererade mjölk till mejeriet i Gällstad. Vi hade väl ett 20-tal kor och vi körde dagligen mjölken med hästskjuts till det gamla mejeriet, som då låg vid korsvägen.

Sedan såldes detta mejeri till en privatperson som hette Nilsson och han byggde sedan det nya mejeriet där uppe på kullen.

Man överlät senare mejeriet till Borås Mjölcentral och sedan har det gått vidare in i större fusioner. Mejerihanteringen är gammal i Gällstad och har fortlevt hela tiden.

Det var dåliga tider för jordbrukarna i början på 1930-talet och mjölkpriset var nere i 6-7 öre per liter och det var vid den tiden som jordbrukarnas ekonomiska föreningar började komma till. De bönder som sålde sin mjölk till mejerierna fick 6-7 öre medan de som kunde leverera konsumtionsmjölk till städerna kunde få 17 öre per liter. Detta var ju ohållbart i längden, för de bönder som sålde sin mjölk till det låga priset kunde lätt komma in till städerna och förstöra priset där. Därför bildades mjölkleverantörsföreningar, först kring städerna för att skydda sig för konkurrensen utifrån och sedan blev de allmänt förekommande.

Man beslutade så småningom att ta ut en viss avgift på all mjölk och använda dessa regleringsmedel till dem som levererade produktmjölken och få en

utjämning till stånd på priserna.

Detta system kom att ligga i botten på allt vad jordbrukspolitik heter.

I Gällstad bildades också en mjölkleverantörsförening som förberedelse till mejeriförening och det var mycket diskussion om vart Gällstad skulle gå i den vägen. Det byggdes ju ett mejeri i Ulricehamn och vi låg ju i ett gränsområde som kunde höra både hit och dit.

Men resultatet blev att Nilsson sålde sitt mejeri till Borås Mjölkcenral och mjölkleverantörerna gick över dit som medlemmar individuellt. Så har det fortsatt sedan, även om det bytt ägare på toppnivå många gånger.

På den tiden var det vanligt att mejeristerna även hade en viss fläskproduktion. Det blev ju mycket vassle vid ystningen och den ledde de i ledningar direkt till svinhusen och så skedde också vid Gällstads mejeri. På ett tidigt stadium tog man upp kontakt med Halmstads Slakteriförening om att leverera slaktsvin dit. Man lastade svinen vid Vegby järnvägsstation och vi levererade också våra slaktsvin dit genom mejeriets förmedling och det var den första kontakten vi hade med någon slakteriorganisation.

Övriga slaktdjur köptes upp av olika uppköpare och det var många sådana som reste omkring. Det fanns också uppköpare som köpte upp åt andra uppköpare, så man visste inte ibland vart djuren tog vägen som man sålde. Lite varstans i landet började det på 1930-talet att bildas slakteriföreningar och så blev så småningom även här i Gällstad.

1932 bildades Svenljunga Slakteriförening, som senare skulle utvecklas till Södra Älvsborgs läns Slakteriförening och det var väl 1934 som vi i Gällstad hade ett möte i gamla kommunalrummet, där en stor del av lantbrukarna i Gällstad skrev in sig som medlemmar. Denna förening har sedan gått i fusion med andra, men medlemskapet har stått kvar, fast djuren nu slaktas i Varberg och andelsslakterierna är nedlagda.

Det har ju funnits många andra jordbruksorganisationer med större eller mindre anslutning. Vi har Centraföreningarna som handlar med konstgödsel och utsäde och köper upp spannmål o.s.v. Den hade underavdelningar lite varstans och mottagning vid Vegby station och även ett litet lagerhus där. De flesta är nog kvar fortfarande, fast Vegby är längesedan indraget. Det har ju gått mot allt större enheter inom jordbruket och nu sker det mycket direktleverans i lösvikt till silos på gårdarna, så de mindre lagerhusen har mer och mer förlorat i betydelse.

I Gällstad har aldrig funnits något sådant, men en verksamhet i mindre skala har bedrivits i samband med kvarnarna i Vegby och Möllebo. Det fanns också en firma i Vegby som hette Frans Johansson och hade ett magasin vid Vegby station.

Einar Ericsson som drev verksamheten vid Möllebo kvarn var också den förste som skaffade sig en lastbil och körde omkring och hämtade spannmålen och levererade mjölet åter, så folk behövde inte längre köra till kvarn. Men det blev inte så långvarigt, han köpte kvarn i S. Ving och flyttade dit.

Redan 1929 hade lantbrukarnas fackliga organisation RLF (Riksförbundet lantbrukets folk) bildats, men det tog ett litet tag innan den kom igång på allvar. Denna fackliga organisation kom till som en motsvarighet till arbetarnas fackföreningar. Man hade ju sett hur arbetarna hade klarat upp sin situation genom att bilda fackföreningar och det var mycket agitation för att lantbrukarna även skulle organisera sig på samma sätt för att bli starka och mäktiga och kunna använda fackliga åtgärder. Men det krävdes en viss procents anslutning, jag vill minnas att det var 80 procent, för att man skulle få förhandla med statsmakterna om sina villkor.

Jordbrukets organisationer var delade i två undergrupper ända fram till 1971. En facklig, RLF, som ovan nämnts och sedan en för alla de ekonomiska organisationerna, för mejeri, slakteri, centraföreningar, skogsägareföreningar och många andra. Dessa senare hade en överorganisation som hette Lantbruksförbundet och det var dessa två huvudorganisationer som gemensamt förhandlade med staten om sina villkor.

1971 slogs dom ihop till LRF (landsbygdens riksförbund) som det heter nu. För att återgå till RLF så bildades ett ortsförbund i Ulricehamn 1934. Så skedde även på en del andra orter och detta blev senare Södra Älvsborgs länsförbund av RLF.

Det var ortsförbundet i Ulricehamn som vi var närmast berörda av och det gjordes flera driver med föredragsturnéer ute i socknarna. Vi hade väl ett par tre möten i Gällstad innan det bildades avdelning och den kom att heta Gällstads och S. Säms RLF-avdelning. Senare anslöts Finnekumla till avdelningen också. Gustav Nilsson på Ågården blev den förste ordföranden och han satt som sådan i 13 år. Sedan var jag själv ordförande i 11 år innan jag flyttade från Gällstad och efter mej blev det Torsten Enander i Nygården.

Jag satt själv med i RLF:s förtroenderåd i många år och var med om att förhandla fram jordbruksuppgörelser. Detta kan ha sina problem då våra jordbrukare är en väldigt blandad kår och var det ännu mera förr än nu. Men ännu finns det storbönder och småbönder, det finns skogsbönder och det finns arrendatorer som inte har någon skog, det finns slättjordsbönder som har bra spannmålsjordar och det finns de som inte kan odla spannmål osv.

När en jordbruksuppgörelse kommer till stånd mellan regeringen och förhandlingsdelegationen, så kan det röra sig om en ram, ett stort kapitalbelopp, som sedan skall delas upp på olika produkter. Det gäller då att få en så rättvis fördelning som möjligt och samtidigt rätta sig efter marknadsförhållandena, för det hjälper ju inte att t.ex. sätta ett högt pris på smöret, då i så fall alla människor köper margarin. Man kan inte heller lägga ut mycket på en viss produkt, för då kan det ju hända att allt för många övergår till den produktionen och då slår det hela snett.

Av vad jag här har sagt framgår tydligt, att det är absolut nödvändigt att det finns en övergripande organisation som omfattar alla bönderna. Det finns ju också en skogsägarorganisation, men det är kanske lite problematiskt just nu i Gällstad, där det före denna organisations tillkomst fanns välskötta och omtyckta sågverk i Vegby, Grönahög och Dalstorp dit bönderna förut levererat sin skog. Det är ju svårare att få anslutning till organisationen där det finns bra avsättningsförhållanden. Men sedan är det ju massaveden som är den stora artikeln, där var det ju nödvändigt med en organisation, annars vore man ju helt i bolagens händer. Men det fungerar ju, efter vad jag vet, fortfarande bra med dessa sågverk och någon lokal skogsägareavdelning finns inte i Gällstad.

För att övergå till en organisation av ett helt annat slag så kan jag berätta om JUF som betyder Jordbrukarnas ungdomsförbund och är en riksomfattande organisation. Landsbygdens ungdom var ju förr dominerad av jordbrukarna och JUF hade väldigt mycket jordbruksbetonade saker på sitt program. Man hade plöjningstävlingar, mjölkningstävlingar, slåttertävlingar och sådana saker och dom tog på ett tidigt stadium upp kulturella saker.

Bland de första aktiviteterna som jag minns att de sysslade med var släktgårdsinventering, det vill säga att man såg efter hur länge gårdarna gått i arv. JUF har alltid levat på ett högt ideellt plan och så var det väsentligt att JUF

var opolitiskt.

I Gällstad fanns i det längsta ingen JUF-avdelning, men en organisation på det ideella planet som samlat mycket folk var NTO-logen i Rånnaväg. Men Gällstad är ju väldigt spritt, så Rånnaväg var inte riktigt detsamma som kyrkbyn i Gällstad och där förekom en del trevare att bilda en JUF-avdelning.

Det var nog 1930 som den kom till stånd och jag vill minnas att det var Anders E. Johansson i Kråkered som var hemma på Berga och talade på ett möte. Avdelningen bildades också på Berga och jag har för mig att skollärare Eugén Tolke blev ordförande och jag var också med i styrelsen. Vi hade möten och sommarfester och dom gick väldigt bra. Vi studerade organisationskunskap där vi fingerade sammanträden och kommunalstämmor. Det valdes ordförande för varje gång och det beslutades om ett diskussionsämne, valdes inledare och två opponenter.

Jag vet att Gustav Nilsson har sagt att han lärde sig mycket av möteteknik i detta sammanhang. Bland andra så var Albert Josefsson i Röshult med flera gånger och det var nog de enda tillfällena som jag träffade honom. Vidare så minns jag att Ragnar Andersson i Rånnaväg och fröken Velli Thomaues var med.

Vi hade fått in lite pengar på våra sommarfester som vi hade några år, det var väl någon tusenlapp, men det var många pengar på den tiden. Men intresset slocknade efterhand och verksamheten blev därefter. Bröderna Haglund i Rånnaväg som alltid var aktiva tyckte nog att vi skulle försöka "blåsa liv" i avdelningen igen, men jag föreslog att vi skulle skänka vår kassa till NTO-logen. Dom hade gott om medlemmar och planerade att bygga en samlingslokal i Rånnaväg. Så byggdes Ordenshuset och vår kassa blev en liten grundplåt till bygget.

Orsaken till att JUF tappade alla förutsättningar att fortsätta sin verksamhet var väl främst, att de politiska ungdomsorganisationerna började växa fram. SLU (Svenska landsbygdens ungdomsförbund) kom till i Boarp 1935, dom fick en flygande start, så att de redan efter ett år kunde inviga en egen lokal och blev en av de största och livskraftigaste SLU-avdelningarna i bygden.

I Rånnaväg bildades Unghögern och även socialdemokraterna fick såsmåningom en ungdomsavdelning. Det hade nog varit fel att försöka driva JUF bredvid alla dessa ungdomsorganisationer för vi hade för litet underlag att konkurrera om själarna.

Det blev inte så gammalt och det kom till lite för sent för JUF hade sin största utbredning på 1920-talet. Men det har nu börjat att komma igen på andra platser i landet.

Efter min fars död i oktober 1939 sålde vi gården till fabrikör Henrik Gustafsson och jag lovade att stanna kvar ett år som inspektor på Berga. Vi hade brukat gården med hästar, men nu inköptes traktorer till jordbruksdriften, gummihjulstraktorer som var rätt nya då. Men även hästarna fick vara kvar i viss utsträckning, dom användes till vissa körslor i jordbruket och alla körslor i skogen utfördes med häst.

Henrik Gustafsson påbörjade fåravel i stor skala efter övertagandet av Berga och han hade under 1942-1943 en av Västergötlands största fårbesättningar. På grund av avspärningen under kriget var det svårt att få in ull, varför den egna ullen blev ett gott tillskott till fabriken spinneri. När sedan ullimporten började att komma igång igen, efter kriget, avvecklades fårbesättningen efter hand.

Henrik Gustafssons fabrik utbyggdes i flera etapper under början av 1940-talet och kilometervis av stenmurarna på Berga krossades och användes vid bygget till att fylla igen öppna diken på Berga, varvid täckdikning utfördes.

En nybyggnad av ladugården på Berga påbörjades 1946, den utfördes i flera etapper och var helt färdig först 1953. Även vid detta bygge användes mycket sten från de gamla stenmurarna.

Skördetröskor inköptes 1948 och därför var det nödvändigt att som första etapp bygga magasin och spannmålstork på gården. Första året var dock inte spannmålstorken färdig, varför vi fick köra spannmålen till en gård i Ljung för torkning.

När Henrik Gustafsson hade köpt Berga så utökade han gårdens ägor genom att införliva sitt färdenehem Bensgården, eller Thorbjörnsgården som det heter i handlingarna, med Berga. Han inköpte även Arvid Kronanders gård i Boarp Månsagården och Karlslund, som tidigare hade varit torp under Berga, och lade dessa fastigheter till Berga gård.

Traktordriften inom jordbruket hade ju inneburit en väldig rationalisering.

Arbetet går nu mycket fortare än det gjorde förr och detta har medfört att varje jordbrukare behöver mera jord. Traktorn och maskinparken klarar så mycket mer och skall det bli någon sorts ekonomi med dessa maskiner, så måste man ha

ett bättre underlag.

Detta har lett till stora sammanslagningar och det är numera vanligt, att när en mindre brukningsdel byter ägare, så brukar fastigheten läggas till en granngård. Även nybyggnadskostnaderna för husen medför att man behöver ha ett bättre underlag för dem.

Omkring 1950 startade vi en föreläsningsförening i Gällstad som hade en mycket god verksamhet under några år. Sådana föreningar fanns redan då i grannsocknarna och jag tror att det var Valter Hjert som var initiativtagare till den. Han blev också ordförande och jag blev föreståndare.

Föreståndarens uppgift är att utforma programmen, organisera lokaler, tider och annonsering, ta emot föreläsaren och skaffa ersättare om denne får förfall osv. han är den verkställande kraften.

Inom Ulricehamnskretsen träffades vi regelbundet och fick en lista på vilka föreläsare som var disponibla och det fungerade väldigt bra. Vi hade vartannat möte i Församlingshemmet och vartannat i Ordenshuset, var det något ämne som jag kunde tänka bli lite kontroversiellt så förlades det till Ordenshuset för att inte stöta mej med ledningen för Församlingshemmet.

Vi fick aldrig någon räkning på lokalhyran från Församlingshemmet, då jag påminde kyrkoherde Olevall om detta sa han: ” så länge verksamheten sköts som den har gjort hittills kommer det ingen räkning”, och det var ju ett gott betyg. Verksamheten varade i fem år.

Då jag efter den tiden avsåg mej uppdraget som föreståndare var det ingen som ville fortsätta. TV:n hade också börjat komma, så intresset svalande d sista åren. Det var synd att vi inte kunde fortsätta, för jag tyckte att det var en mycket förnämlig verksamhet.

Jag var inte med i någon annan kommunalpolitisk verksamhet än att var med i kulturnämnden och jag var också ordförande där och var med om att bygga upp biblioteket, den sista tiden jag var kvar i Gällstad. Jag var hårt engagerad i RLF i 24 år och hade många småuppdrag inom Hushållningssällskapet.

Många intressanta och färgstarka personer har jag mött under mina år i Gällstad, många uttryck och historier som jag dock inte vill sätta namn på, för att dom har anhöriga som finns kvar.

Ett uttryck av ”Blomma-Johan” som ju var ett original, tycker jag är värdefullt. Om man satt och pratade om någon person och sade om honom att han var snäll,

så sa "Blomma-Johan": Har du delat arv mä'n?"

Många människor har jag känt som varit typiska exempel på ett uttryck som jag lärde mej som barn: "En god ekonomi uppkommer inte av stora inkomster utan av små utgifter."

Det är fantastiskt vad många människor, som man vet aldrig haft stora inkomster, kunnat ha det bra och vara förnöjsamma med sin tillvaro.

I jordbrukshemmen hade man sina djur att sköta och jag vet många som på årtionde inte var finklädna en hel dag. Man kanske gick till kyrkan på söndagen, men sedan fick man klä om och sköta sina djur.

På hösten 1958 slutade Henrik Gustafsson med egen drift av Berga och i samband därmed slutade jag min tjänst där efter 18 år.

Jag flyttade till Borås och hade tjänst som ombudsman för slakteri-föreningen till min pensionering 1978.

Erik Fridell

5/8 1913 – 23/2 1990

Slakteriföreningen

kan han inifrån!

Erik Fridell med LRF:s och slakteriorganisationens 50-årskrift.

Erik Fridell var med när slakteriorganisationen byggdes upp på 1930-talet. Han kom senare att som förtroendevald ta del av verksamhetens utveckling och slutligen blev han tjänsteman med livdjursavdelningen och medlemsfrågor som arbetsområde. Han har i flera fall haft kontakter med tredje generationen föreningsmänniskor och det säger en del. Han har erfarenhet av slakteriorganisationen i bygden som få kan visa fram.

Stadspojke från början - född och uppväxt i Ulricehamn. Han var 12 år när familjen flyttade till Berga Gård i Gällstad men hade god kontakt med djur redan tidigare. I marknadss-tallet, som fadern byggde upp, fanns det djur inför marknaderna och dessutom hade fadern själv och någon hästakare hästar där. Bonde, och senare inspektor åt Henrik Gustavsson som köpte gården, var Erik Fridell på gården Berga i Gällstad under 33 år. Sedan var han tjänsteman på slakteriet i Borås i 21 år. Läs vidare på sid 8.

Erik Fridell har varit med om alla faser i föreningsrörelsens uppbyggnad och utveckling i bygden. Hemmet i Berga i Gällstad var ofta öppet för möten inom RLF:s och jordbrukskooperationens områden. RLF-avdelningen bildades 1935 och det hände att Erik Fridell var ute på andra orter och talade om jordbruksfrågor och vikten av sammanhållning mellan jordbrukare. Holger Karlsson, som var RLF-ombudsman, kontaktade ibland. Slakteriorganisationen var det som kom att engagera Erik Fridell mest.

Den långa bakgrund han hade som bonde tycker han själv har varit ett plus i de medlemsvårdande uppgifter han senare fick. Det var lätt att få kontakt då folk visste om att de talade med en person på deras egen nivå. Att bygga upp en verksamhet är intressant men det bjuder även på motstånd. Kritiker har Erik inte haft något emot. De som sagt sin mening, i positiv anda är värda respekt. Det har hänt att de senare sagt erkännisamma ord om slakteriorganisationen och det har känts gott, säger Erik Fridell.

Barn i Ulricehamn

Erik Fridell föddes i Ulricehamn 1913. Fadern Karl Fridell ägde fastigheten norr om bokhandeln vid Stora Torget. Han hade bageri och kafé där. Han hade också bryggeri. Som stadens borgare ofta gjorde på den tiden drev han också jordbruk. Han hade bl a Svensholm och Ryttershov. Som mest minns Erik att det fanns 6 hästar. En del användes för att köra ut svagdricka med. Halvblodsstoet Linda såldes, vid avflyttningen till Berga i Gällstad 1925, till Vintersanatoriet och kördes där i många år.

Erik Fridell har klara minnen från Ulricehamn, sådant det var i hans barndom. Stora Torget var centrum för handeln. Övre delen av torget var marknadsplats för smågrishandeln. Senare flyttade denna till Lilla Torget. Handel med storboskap skedde på Marknadsplatsen. Där uppförde Karl Fridell det marknadsstall som fanns där i många år. Hästhandlare och andra långväga säljare hyrde in sina djur där när de kom kvällen före marknaden. Två bröder, som hette Hultqvist och Claesson, var åkare och hade sina hästar där på heltid. Hö fanns att köpa av Karl Fridell som även sålde hö till flera häst-åkare i stan. När flyttningen till Gällstad blev aktuell, tänkte sig familjen Fridell att Ulricehamns stad skulle vara intresserad av att köpa marknadsstallet för att underlätta marknadsföringen av djur. Det blev inte så utan en åkare köpte stallet och där blev sedan plåtslageri, bilverkstad och stallplats för ägarens egna hästar.

En almfråga fanns på tomten till

huset där familjen bodde i Ulricehamn! Tomten gick till Strandgatan och där stod "Bogesunds almar" som fick ge vika för parkering av bilar. Huset är annars helt oförändrat och likadant är det med ut-husen på tomten. Stallet finns där och lokalen för bageriet.

Ung i Gällstad

Erik Fridell gick kommunala mel-lansskolan i Ulricehamn och var då inackorderad i ett hem där. Det fanns inte kollektiva turer från Gällstad som gick att nyttja för resandet. Sin ungdomstid bodde han i Berga Gård och flyttade sedan till Borås år 1958 och var då 45 år.

Att det blev Berga Gård berodde på att ägarna där ville ha en fastighet i Ulricehamn och det blev en bytesaffär. Erik gick en kurs på Svalövs Lantmannaskola 1932-1933. När han kom hem blev det gårdens skötsel som han ägnade sig åt. Fadern var ägare till gården till sin död 1939. Året efter såldes Berga till Henrik Gustafsson som ville att Erik skulle stanna ett år som driftsledare. Det blev 18 år!

Erik växte så småningom in i föreningsrörelsen. När RLF-avdelningen bildades 1935 blev han suppleant i styrelsen. Han blev snart ordinarie ledamot och senare ordförande i 11 år, eller till sin avflyttning till Borås. Han fick också uppdrag på riksnivå som ledamot av RLF:s förtroenderåd. I början av 1950-talet gick han en kurs för fortbildning av föreningsengagerade. Ordförande i Ulricehamns distrikt av slakteriorganisationen var han tills han anställdes med medlemsfrågor som uppgift.

Tjänsteman i Borås

Erik Fridell började 1 nov 1958 på Sals (Södra Älvsborgs Läns Slakteriförening) i Borås och sysslade de första åren med uppbyggnaden av systemet med kontaktmän ute i bygden. 1960 började diskussionen om fusion med VSS (Västra Sveriges Slakteriförening) och året därpå var den ett faktum.

Torsten Ringqvist hade hand om livdjursauktionerna tillsammans med Göran Ingemansson när Erik tillträdde sin tjänst. De hade dessutom ganska många lösöre- och kreatursauktioner ute i bygden och

Erik Fridell - förtroendevald och tjänsteman

Ett liv i jordbrukets tjänst

därför fick Erik ofta dela sin tid så att han fick hjälpa till med auktionsförberedelser. När Ringqvist 1961 blev sjuk i början av det året och kort därefter avled blev det allt mer auktionsarbete för Erik Fridell. Förmedlingsverksamheten med livkalvar och andra livdjur var en annan del han fick hand om. Senare blev det så att en medlemschef fick det övergripande ansvaret för medlemsfrågor, livdjursauktioner och förmedling. Han hade den sysslan under åtskilliga år fram till sin pensionering. Samma system finns kvar och nu är det Ingemar Dackemark som har den uppgiften.

En ytterligare fusion blev det 1973 då VSS, Skaraborgs, Mellersta Hallands och Värmlands slakteriföreningar blev en förening med namnet Scan-Väst. Erik Fridell säger sig inte vara vän av stordrift för dess egen skull men är beredd att försvara de åtgärder som vidtagits och som gett stor förvaltning och stora enheter.

- Det har pågått en sammanläggning av brukningsdelar i jordbruket med färre antal leverantörer som följd. Det skulle då varit underligt

om inte slakteriorganisationen skulle följt med och anpassat sig till en ny tids krav. VSS hade sju slaktplatser innan fusionen med de tre övriga föreningarna 1973. I dag tycker nog ingen att de alla kunde varit kvar. Vi måste följa utvecklingen och kan inte bara lägga arbetsmarknadsmässiga synpunkter på driften.

Kunskap och vilja

När Erik Fridell kom från Skåne tillbaka till Gällstad efter sin tid på Svalövs Lantmannaskola var han fylld av entusiasm. Den som är ung tycker att allt skall gå. Med starka minnen under 50 år kring problemen med överskott och fördelning till dem som har behov känner han dock en besvikelse.

Den som blickade framåt på 1930-talet och deltog i debatten om överskott, som fördes även då, fann lösningen i en förbättrad transportkapacitet och en utvecklad frysteknik. Det skulle lösa överskottsproblemen, men vi står och stampar på samma fläck.

- Vi har lärt oss att flyga till månen och gå iland där men vi kan inte flytta mat mellan människor som har överflöd och sådana som svälter, utbrister Erik Fridell med någon hetta. Kunskapen finns, men något annat fattas.

Slakteriorganisationen tar till vara den enskilda uppfödarens ekonomiska intressen, hävdar Erik Fridell. Under en aktiv tid är det alltid någon gång som föreningen direkt

och aktivt får ställa upp förutom att den står för grunden i prisbildningen genom att det nu finns prislister. De infördes på 1930-talet när organisationen kom fram.

Pensionär i Sexdrega

Under tiden i Borås bodde familjen på Sjöbo. Eriks hustru gick bort 1978. Året efter slutade Erik sin anställning med pension. Sommarstugan i Handbynäs i Sexdrega var familjen till stor glädje och i synnerhet dottern Karin ville gärna vara där ute i naturen. Det blev så att Erik lyckades köpa den fastigheten och efter en grundlig renovering har det nu blivit hans permanenta bostad.

Dottern är gift och bor i Skåne. Hon är jordbrukare och går just nu lantmästarekurs på Svalöv, Eriks gamla skola! Hon går alltså i fars fotspår och han kan inte dölja att det gläder honom. Själv har han sysslat en del med skrivbordsarbete den sista tiden. Det var LRF:s 50-årsberättelse som han skrev nyligen tillsammans med Bertil Pettersson, LRF. Liknande uppgifter blir det för Hushållningssällskapet.

Erik Fridell huggar sin ved i skogen. Bra, det ger värme två gånger med den metoden, påstår han. Ett garage har han byggt på tomten. Han ökar på köksväxtlandet och bryter upp en del sten som han lägger i en ny liten stenmur. Det är inte att räkna med att ränderna skall gå ur när man ägnat livet åt jordbruket. **Giron**

Erik Fridell
hemma vid
skrivbordet.

Ulricehamnsbagaren som blev godsägare i Gällstad

Fridells bageri och kafé i gård 29 vid Storgatan omkring 1910. I dörren Ellen Gustafsson t.v. och Elin Fridell, född Hansson. I lokalen inrymdes senare Skånebageriet.

Talar man med äldre orsbor om förgrundsmännen i Ulricehamn då seklet var ungt kommer ofta Karl Fridell med i bilden. Man läste om honom i referaten från stadsfullmäktige. Man såg honom komma klivande Storgatan fram med cigarr i mun och silverkäpp i hand, och var det marknad fanns han alltid på plats vid sitt stall på Fänabacken, där folk samlades och spiltor och stallplatser hyrdes ut till hästhandlare från när och fjärran. I gård nr 29 med gränns hus i norr till bokhandels- huset hade Karl Fridell bageri och kafé. Sonen Erik Fridell, nu bosatt i Aplared, har lämnat kortet, som visar ingången från Storgatan sådan den såg ut omkring år 1910. Och han brukar berätta barndomsminnen.

På skyltarna nära dörren läses, att kaffe, the, saft och läskedrycker serverades och att i butiken såldes bröd, konditorivaror och jäst. Fridell innehade en agentur för jäst, som betydde leverans till specerihandlarna i staden och Ulricehamnsbygden. Och hade även ett avagdricksbryggeri vid Strandgatan.

Bagaren Karl Fridell var född i Östra Torsås nära Växiö år 1879. Efter bagarutbildning i Växiö och

den stora branden i Ulricehamns centrum 1788 låg där stadens rådhus, som nedbrann till grunden.

Brödkakan kostade 5 öre

Om sitt föräldrahem berättar Erik Fridell att där växte upp sex barn. Modern Elin, född Hansson, skötte brödbutiken och hade hembiträden. Bland de anställda i kafé var Ellen Gustafsson trojänare. Hon kom senare till först Hulda Olssons och senare till Gunnars Konditori, innan hon blev innehavare av Motorkaféet i Engströmska huset öster om Lilla Torget. I Fridells kafé hade ofta föreningar sina sammanträden. Det var idrottsföreningarna och schackklubben och andra organisationer i den tidens stad. Och särskilt på lördagarna kom det många lantbor till Fridells kafé. Hade det gjorts affärer på Fänabacken hände det, att det "dracks köpeskålar", vilket kunde ha ingått i affärsuppörelsen när kossan eller Brunte bytte ägare.

Spår av råttor

Av hälsovårdsnämndens protokoll framgår att det inte endast var i Fridells bageri det någon gång hittades spår av råttor i lokalerna. Att mjölbingar borde tåtas eller att mjölsäckar borde utbytas mot nya sådana, har också funnits anteckningar om. Hälsovårdsnämndens tillsynsman i många år var poliskonstapeln Karl Bäckén.

Konrad Nyqvist, född i Ulricehamn anno 1896, kan berätta om när han som pojke av sin mor skickades till Fridells bageri för att köpa brödkakor för 5 öre per styck eller en påse med halvöres goda skorpor. Bagaren Karl Fridell var duktig yrkesman men överlät gärna bageriarbetet till sina duktiga anställda och trivdes mera med kommunalpolitik och affärsverksamhet, där han tydligen hade framgång och på äldre dagar blev en duktig lantbrukare i Gällstad.

Gustaf Boger

Bagaren Karl Fridell var född i Östra Torsås nära Växiö år 1879. Efter bagarutbildning i Växiö och Borlänge blev han bagargesäll i Falun och kom som bagarmästare till Ulricehamn, där han 1903 öppnade bageri i gård 29, som då ägdes av hans svärfar slaktare J.A. Hansson, senare ägare till Brunnsbo.

Av en notis i U.T. 1907 framgår att Fridell då startade ett kafé i gård 34 söder om Stora Torget i hörnet mot Kyrkogatan, där senare Nordgrens och Hellströms konditorier hade den kafél lokalen. Men sedan Fridell köpt gård 29 hade han där både bageri och kafé. År 1918 överlät han bageriet till två anställda bagare - Sven och bagare-Oskar. Men brödförsäljning och kafé-rörelsen fortsattes till i början av 1920-talet, då Karl Fridell blev ägare till gården Berga i Gällstad och godsägare där. Vid sin bortgång 1939 var han ledamot av kommunfullmäktige och innehade i Gällstad också flera andra förtroendeuppdrag.

Gården nr 29 vid Storgatan har liksom flera andra gårdar där en intressant ägarelängd. Från 1816 till 1904 ägdes gården av stadens apotekare, som där hade apoteket i bottenvåningen och bostad i andra våningen. Ena halvan av första våningen hyrdes en tid av Ulricehamns Sparbank. Då staden Bogesund bytte namn 1741 bodde i denna gård borgmästaren och "namnbytare" Anders Lundin.

Bagaren Karl Fridell omkring 1920.

Föräldrarnas gravplats på Gällstads/ Södra Säms kyrkogård

avd. 3, nr. 62-63

KARL JOHAN KONRAD FRIDELL
Berge, Gällstad.

Född 1 nov. 1879 i Östra Thorsås, Kronob. l. Lantbrukare. Äg. av Berge gård, Gällstads socken. Ordf. i valnämnd, ordf. i hästuttagingsnämnd; sockenombud i Hushållningssällskapet; ledamot av komm.-fullm.
Gällstad socken.

Fridell, Karl Johan Konrad
f. 1/11 1879
Frölunda Berga, Gällstad
Godsägare
Död 14/10 1939
Begravd 20/10 1939
Gällstad och Södra Säms kyrkogård, avd. 3 03, nr. 62-63 (okänt eller osäkert, nr 2 i graven)
Graven upplåten till 27/3 1989 (upplåtelse nr 1)

Fridell, Elin Johanna
f. 3/5 1880
Frölunda Berga
Gällstad
Död 20/3 1935
Begravd 27/3 1935
Gällstad och Södra Säms kyrkogård, avd. 3 03, nr. 62-63 (okänt eller osäkert, nr 1 i graven)
Graven upplåten till 27/3 1989 (upplåtelse nr 1)

